

Təhsil Nazirliyinin xarici əlaqələr, informasiya və koordinasiya şöbəsinin, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin rəhbərliyi və əməkdaşları, həmçinin Azərbaycanın Türkiyədəki səfirliyinin təhsil üzrə attaşesi Nəcibə Nasibova iştirak etmişlər.

Dekabrın 13-də təhsil naziri Misir Mərdanov Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələri üzrə insan inkişafı bölməsinin təhsil sektorunun meneceri xanım Mamta Murtinin başçılığında Dünayə Bankından ölkəmizə gəlmiş nümayəndə heyəti ilə görüşmüşdür.

Dekabrın 13-də təhsil naziri Misir Mərdanov YUNISEF-in davəti ilə ölkəmizə gəlmiş Rumınyadakı "Təhsil Mərkəzi 2000+" adlı təşkilatın icraçı prezidenti cənab Aleksandru Krisnla görüşmüşdür.

Dekabrın 14-də təhsil naziri Misir Mərdanov BMT baş katibinin xüsusi məsləhətçisi, baş katibin Asiya və Sakit okean bölgəsində HIV/AIDS üzrə xüsusi nümayəndəsi xanım Nafis Sadıqla görüşmüşdür.

Dekabrın 15-də Təhsil Nazirliyində bir müddət öncə başa çatmış "Azərbaycan gənc kompüter istedadları – 2007" müsabiqəsi qalblarının təltif olunması mərasimi keçirilmişdir. Mərasimdə Təhsil Nazirliyinin rəhbər işçiləri, İKT sahəsində ölkəmizdə fəaliyyət göstərən şirkətlərin rəhbərləri, qalblar, onların müəllimləri və valideynləri iştirak etmişlər.

Dekabrın 19-da Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin növbəti kollegiya iclası keçirilmişdir. "Ümumtəhsil məktəblərinin dərsləklərlə təminatı vəziyyəti və qarşıda duran vəzifələr" mövzusunda məsələ müzakirə edən genişlənmiş iclasda kollegiya üzvləri ilə yanaşı, Təhsil Nazirliyinin bəzi şöbələrinin və struktur bölmələrinin rəhbərləri, dərslək və nəşriyyat şöbəsinin, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin əməkdaşları, dərsləklərlə təminatın vəziyyəti öyrənilmiş şəhər və rayonların təhsil şöbə müdirləri, məktəb direktorları, kitabxanacıları və KIV nümayəndələri iştirak etmişlər. İclasda təhsil naziri, kollegiyanın sədri Misir Mərdanov geniş məruzə etmişdir.

Dekabrın 25-də nazir Misir Mərdanovun sədrliyi ilə Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi kollegiyasının növbəti iclası keçirilmişdir. Genişlənmiş kollegiya iclasında kollegiya üzvləri ilə bərabər nazirliyin struktur bölmələrinin rəhbərləri, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsinin əməkdaşları, İKT üzrə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən şirkətlərin təmsilçiləri, monitorinq aparılmış məktəblərin direktorları və KIV nümayəndələri iştirak etmişlər. İclasda "Ümumtəhsil məktəblərində İKT-nin tətbiqi vəziyyətinin monitorinqi" mövzusunda məsələ müzakirə olunmuşdur.

Dekabrın 27-də təhsil naziri Misir Mərdanov Misir Ərəb Respublikasının beynəlxalq əməkdaşlıq naziri xanım Faizə Əbu əl-Nəqənin başçılıq etdiyi nümayəndə heyətini qəbul etmişdir.

Dekabrın 28-də təhsil naziri Misir Mərdanov Küveytin vəqf və islam işləri üzrə nazir müavini cənab Adil Abdullah əl-Fəlahı qəbul etmişdir.

30 dekabr 2007-ci il.

ABDULLA ŞAIQ VƏ UŞAQ ƏDƏBİYYATI

Alxan BAYRAMOĞLU,
filologiya elmləri doktoru, professor

Abdulla Şaiqin ədəbiyyata gəlişi romantik bir məzmun və üslubda baş verir. Özü də onun şeir rübəbi daim ülvüyyat, hürrüyyat, mübarizə, işıqlı, xoşbəxt gələcək nəğmələri üstə köklənir. Bu rübəbin çalib oxuduğu nəğmələr vətən övladını ta cocuqluqdan başlayaraq tərəqqiyə, fəaliyyətə, layiqli vətəndaş olmağa səsləyir və bu ruhda da tərbiyələndirməyə çalışır. Həmin məqsədə çatmağın yolunu A.Şaiq də, əksər məsləkdaşları və yaradıcı dostları kimi, maarif və məktəblərin inkişaf etdirilməsində görür. Odur ki, vətən övladlarının zamanın inkişaf sürəti ilə ayaqlaşma bilən, yeni tipli proqram və dərsləklərlə təchiz edilmiş təhsil ocaqlarında oxumalarını təmin etmək uğrunda fəal və ardıcıl mübarizəyə qoşularaq, Azərbaycan müəllimlərinin 1906-cı və 1907-ci ildə Bakıda olan I və II qurultaylarının hazırlanması, keçirilməsi və onların qərarlarının həyata keçirilməsində xüsusi fəallıq və pedaqoji ustalıq nümayiş etdirir. Daha doğrusu, o, əməli pedaqoji fəaliyyətini elmi-metodik işlə – proqram və dərsləklər tərtibi, həm də paralel olaraq bədii yaradıcılıqla davam etdirib tamamlayır.

A.Şaiq zamanın tələbinə və maarifçilik hərəkatına uyğun olaraq, Azərbaycan müəllimlərinin I və II qurultaylarında Ana dili və əlifba dərsləklərinə (və dərslərinə) qoyulan tələblərə qurultaylardan az sonra bir-birinin ardınca çap etdirdiyi dərsləklərdən uzun illər Azərbaycan gəncliyinin bir neçə nəslə istifadə etmiş, faydalanmışdır. Bu işi A.Şaiq təkcə müəllim və pedaqoq, metodist kimi yox, həm də klassik uşaq ədəbiyyatımızın poeziya, nəsr və dram janrında bir çox yaddaqalan nümunələrini yaratmaqla görmüşdür. O, bir tərəfdən məktəb şagirdləri üçün dərsləklər hazırlayır, digər tərəfdən də həm həmin dərsləklərdə, həm də «Dəbistan», «Rəhbər», «Məktəb» jurnallarında çap edilmək üçün orijinal əsərlər yazır, bədii tərcümələr edirdi. Onun müəllimliyi, elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə bədii yaradıcılığının vəhdət təşkil etməsinə, bu yaradıcılıq sahəsinin birinin digərini tamamlamasını nəzərdə tutan professor Yaşar Qarayev yazırdı: «Abdulla Şaiq şair ikən də müəllim, müəllim ikən də şairdir... Şeirdə də, tərbiyədə də məqsədi gəncliyin mənəvi çıxarışını alışdırmaq idi. Şaiq öz şeirlərini ilk əvvəl dərsləklər üçün yazır, pyes və hekayələrini ən əvvəl tərbiyəvi-əxlaqi bir niyyət və qayə naminə qələmə ahırdı. Odur ki, «şaiqlik» sözünün ifadə etdiyi mənəvi-əxlaqi mənanı onun həm müəllimlik, həm də şairlik fəaliyyətində eyni səviyyədə görmək olar. Müəllim Şaiq də, nasir və şair Şaiq də ilk gündən bir ata qayğısı ilə «cocuqluğa» ana dili öyrədirdi. İndi bu nəcib xidmətin ən yaxşı yadigarı yaradılmasında və inkişafında Şaiqin canla-başla iştirak

etdiyi böyük uşaq ədəbiyyatıdır» (Yaşar Qarayev. Min ilin sonu... (XXI əsr və Şərq dərsləri). Bakı, "Elm", 2001, səh.78).

A.Şaiq XX əsr uşaq ədəbiyyatımızın yaradılması və inkişaf etdirilməsində ardıcıl və məqsədyönlü şəkildə çalışmış, öz fəaliyyəti ilə bu sahədə bir məktəb yaratmışdır. «... O müntəzəm və ardıcıl şəkildə həmişə uşaq ədəbiyyatı ilə yaşamış, nəfəs almışdır. Azərbaycan uşaq şeiri və nəsr, dramaturgiyası bütöv və müstəqil bir klassik məktəb səviyyəsində məhz onun yaradıcılığında kamala çatmışdır». (Yenə orada).

Abdulla Şaiqin ilk mətbu şeiri də uşaqlar üçün yazılmışdır. «Ananın öz oğluna layla deməsi» başlıqlı bu şeirdə Ana öz övladına onun ulu və şöhrətli soykökə, gözəl və zəngin, əsrarəngiz təbiətli vətənə bağlı olduğunu belə başa salır:

Layla, mələkim, sevdicim, yavrucuğum, yat!
Bir də ələ düşməz bu cocuqluq dəmi, heyhat!
Türk oğlusan, əcdadın ulu, şanlı, sərəfraz,
İştə vətənidir, a quzum, şanlı bu Qafqaz.

Həyata qədəm qoyduğu elə ilk anlardan ana öz övladının mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi ilə yanaşı, həm onun fiziki sağlamlığı qayğısına qalır, həm də yavrusuna parlaq günəşli bir səhər arzulayır.

A.Şaiq uşaq psixologiyasına, onun maraq dairəsi və anlayış səviyyəsinə bələd olan incə zövqlü, həssas duyğulu sənətkar idi. Odur ki, uşaqların nağıl və əfsanə qanadlı fantaziyası, gördükləri, müşahidələri qarşısında duyduğu heyrət və təəccüb onun şeir və hekayələrində romantik bir vüsətlə əks etdirilmişdir. Bu əsərlərdə romantizmə xas zahiri sadələşmə, ilkinlikdən doğan saflıq, heyrət və varlığı dərk etmək cəhdləri sanki uşaq dünyasının sirli-sehrli aləmindən güc alır. Uşağın ilkin olaraq ətraf aləmə, təbiətə, canlılara göstərdiyi diqqət və maraq şairin «Xoruz», «Keçi», «Uşaq və dovşan», «Yetim cücə» və s. şeirlərində öz əksini həyatdan doğan romantik heyretin poetik ifadəsi şəklinə tapmışdır.

Xoruzun hərəkət və əlamətlərindən təəccüblənib bütün bunların sirrini anlamağa çalışan uşaq ona belə deyir:

Ay pipiyi qan xoruz,
Gözləri mərcan xoruz!
Sən nə tezdən durursan,
Qışqımb banlayırsan.
Qoymayırsan yatmağa
Ay canım, məstan xoruz!

Hər birimizin uşaqlıqdan əzbər bildiyimiz bu kiçik şeirdə ifadə olunan heyrət və saflıq dolu mənə və məzmun dərinliyi, bütün bu cəhətlərin böyük ustalıqla uşaq marağına uyğun ifadəsinin nəticəsidir ki,

o, uşaq poeziyamızın klassik nümunələri sırasına daxil olmuşdur. Yaxud «Keçi» şeirində keçinin hərəkətləri ilə yanaşı, onu gözləyən təhlükədən narahat olan uşağın hiss və həyəcanlarını görürüksə, başqa bir şeirdə «Uşaq və dovşan»ın dialoqu vasitəsilə digər canlılarla insanın ünsiyyət yaratmaq cəhdinin şahidi oluruq. Dovşanın ondan qaçmasını istəməyən uşaq onu özü ilə dostluğa çağırır:

Dovşan, dovşan, a dovşan:
Qaçma, dayan, a dovşan!
Qaçma səni sevəndən,
Can kimi bəsləyəndən.

Dovşan isə uşaqdan qaçmasının səbəbini belə izah edir:

Dura bilmərəm, dadaş,
Yanımda var Alabaş.
Xəbərdaram işindən,
Qurtarmaram dışından.

Bu izahatın özündə insan qayğı və həssaslığından doğan mərhəmətə bir münasibət var. A.Şaiqin uşaq şeirləri həm də uşaqları müxtəlif canlılar, eyni zamanda təbiət hadisələri, çiçəklər, bitkilərlə yaxından tanış etmək, onların xüsusiyyətləri və ətraf aləmdəki yeri barədə anlayış, məlumat və bilik vermək məqsədi daşıyır. Yuxarıda haqqında söz açdığımız şeirlərdən başqa «Quzu», «Bülbül», «Yetim cücə», «Arı», «Kəpənək», «Qızılgül», «Bənövşə», «Zanbaq», «Qərənfil» və s. şeirlər deyilənlərə misaldır. «Səhər», «Payız gecəsi», «Bahar», «Ülkər», «Tonqal» və s. şeirlər balaca oxucularda həm də təbiətə, onun gözəlliklərinə məhəbbət hissi aşılamaq məqsədi daşıyır. Məsələn, dillər əzbəri olan «Bənövşəyəm, bənövşə, düşmüşəm dilə, dişə» misraları ilə başlayan şeirdə bu bahar çiçəyinin xüsusiyyəti barədə – nə vaxt açib, solması haqda deyilir:

Bahar oldu açaram,
Qar, borandan qaçaram;
Başqa güllər açanda
Mən quş olub uçaram.

Burada bənövşə çiçəyinin digər çiçəklərdən tez açib az ömür sürməsi bilərəkdən solub getmək yox, «quş olub uçmaq» kimi ifadə olunur. Bununla şair bənövşənin əbədiyaşarlığı, sadəcə olaraq uçub harayasa getməyi və nə vaxtsa qayıdacağı haqda oxucuda təsəvvür yaradır. Balaca oxucu intizarla bənövşənin «qayıdacağı» günü gözləyir.

Qərənfiləm mən,
Gözəl güləm mən;
Yaşıl saplaqlı
Bir sünbüləm mən.

Yaxud «Zanbaq» şeirində oxuyuruq:

Zanbağam mən, Zanbağam,
Ay işığından ağam,
Açdığım hər ağ çətir

Ətrafa yayır ətir.
Ağ atlardan donum var.
Gümüş kimi parıldar.
Mən də gözəl çiçəyəm,
Toxunma, ağ ipyəm.

Bu misraların hərəsində zanbağın bir əlaməti haqda məlumat verilir. Təsvirlər sona çatanda zanbağın portreti də tamamlanır. Şeirinin özü kimi onun yaratdığı təsəvvür də yığcam olduğu qədər də poetikdir, cazibədardır. Həmin gözəllikdən, bədii estetik təsvirlərdən alınan təəssürat və duyğu da çiçəyin və misraların özü qədər zərifdir.

A.Şaiq təkcə gülləri, çiçəkləri vəsf etmir. O, başqa nəsnə və hadisələrdə də bu təbiət gözəllərinin və gözəlliklərinin bir əlamətini tapır. Digər şeirlərdə olduğu kimi, şairin həmin şeirlərindəki müşahidə və bənzətmələri də incə və poetik olduğu qədər həm də həyatidir. Məsələn, «Tonqal» şeirində olduğu kimi:

Bir qırmızı güldür tonqal,
Bir dəstə sünbüldür tonqal.
Bağdan dərilmiş lələdir,
İçilməz al piyalədir.

Bir xonçadır al günəşdən,
Həyat gəlir bu ataşdən.
Nə gözəldir şən nəğməsi,
Ruha nəşə verir səsi.

Tonqal üzərində qurulan bənzətmələr, onun çirta-çirtla yanarkən «oxuduğu nəğmə», bu «nəğmənin» onun istiliyinə qarışmış «ruha nəşə, həyat» verməsi və s. uşaqlarda həm də müşahidə və fantaziya qabiliyyətinin formalaşdırılıb inkişaf etdirilməsinə xidmət edir.

A.Şaiq uşaqlarda poeziya və musiqi zövqünün cilalanması, onlarda təmizlik, səliqəlilik, əməksevərlik, elmə, təhsilə maraq və sevgi hissini aşılamaq məqsədi ilə də çoxlu şeir yazmışdır. Şairin «Bahar nəğməsi», «Əkinçi nəğməsi», «Dəmirçi nəğməsi», «Məktəbli marşı», «Vətən nəğməsi», «Ana yurdum» və s. şeirləri uşaqların musiqi zövqünə, zehni inkişafına, onların vətənpərvərlik ruhunda tərbiyələnmələrinə xidmət edərsə, «Təmizlik» şeiri vacib əxlaqi sifətlər təlqin edir. Şeirdə balaca qəhrəmanın dili ilə deyilir:

Səhər durunca,
Əlimdə fırça
Sildim dişimi,
Bildim işimi.
İnanmırsan, bax,

Dişim ağappaq.
Üstüm tərtəmiz:
Bax, beləyik biz!

Uşaqlara bu cür əxlaqi keyfiyyətlər cürbəcür forma və üsullarla aşılanır. Məsələn, yuxarıda misal gətirdiyimiz şeirdə təmizkarlıq, dişə qulluq etməyə çağırış uşağın şəxsində nəzərə çatdırılırsa, zəhmətsevərlik, insanlara görə rahatlıq gətirən iş görməyin vacibliyi və əhəmiyyəti fikri «Arı» şeirində arının nümunəsində verilir. Şeirdə arının dilindən onun öz zəhmətkeşliyi ilə fəxr etməsi belə təsvir olunur:

Arıyam, zəhmətkeşəm,
Bal, mum çəkməkdir peşəm...
... Çalışaram doqquz ay,
Hamı məndən alır pay.
Balımdan qoy yesinlər
Mənə «Sağ ol!» desinlər.

Öz səmərəli zəhmətindən zövq almağın şirinliyi yuxarıda haqqında bəhs etdiyimiz «Bir quş» şeirində fərqli olaraq, uşaqlar üçün yazılmış «Bir quş» adlı başqa bir şeirdə də diqqətə çatdırılmışdır. Burada balaca qəhrəman özünə yuva quran bir quşun «işdən yorulub duran zaman» şad, xürrəm «Cik-cik» oxumasına böyük maraq göstərir. Şeirinin təsir gücü də elə oyatdığı bu maraqdadır.

Uşaqlarda zəhmətsevərlik, valideynlərin köməyinə yetişmək duyğusu A.Şaiqin «Yeni köməkçi» şeirində oğlanın tarlada xış sürən anasına könüllü, öz təşəbbüsü ilə kömək etməsinin təsviri ilə aşılanır. «Layla», «Oyan, oğlum!», «Məktəbdə» və s. şeirlərdə isə balaca qəhrəmanlar elm oxuyub tərəqqi etməyə, layiqli vətəndə kimi yetişməyə çağırılırlar. Məsələn, «Layla» şeirində Ana öz balasını ancaq yemək-ichmək avarası olmaqdan çəkindirir, böyüyüb «bir azca boy atandan» sonra oxumaq barədə düşünməyə və məktəbə getməyə səsləyir:

Böyü bir az, yeddi yaşa yetgilən,
Səhər tezdən dur, məktəbə getgilən;
Dərs oxuyub yazmağa səy etgilən;
Layla quzum, layla gözüm, yatgilən,
Rahat olub bir azca boy atgilən.

A.Şaiq öz balaca qəhrəmanını addım-addım izləyir. Biz onun «Oyan, oğlum!» şeirində sanki «Layla» şeirindəki uşağı artıq məktəb yaşında görürük. Şair bu dövrdə uşağa layla deməyə yox, onu dərsə həvəsləndirməyə, əslində laylanın məzmun və ideyasını dəyişməyə üstünlük verir:

Ağıllı oğlum, oyan!
Qiyətlidir hər zaman.
Tez ol dur, get məktəbə,
Sarı elmə, ədəbə.
Səhər ziyandır yuxu,
Məktəbə get, dərs oxu.

Göründüyü kimi, «Layla» şeirindən fərqli olaraq «Oyan, oğlum!» şeirinin misraları qısa olmaqla yanaşı, onlar ahəngdar, daha dinamikdir. Bu dinamiklik şeirin qəhrəmanına şirin yuxu qoynunda uyumaq yox, elm, tərəqqi yolunda hərəkət, fəallıq təlqin edir.

A.Şaiq başa düşürdü ki, millətin gələcəyi olan uşaqların tələb olunan səviyyədə yetişmələri onların analarının savadlandırılmasından, elmi olmasından çox asılıdır. Şairə görə, savadlı, elmi və tərbiyəli ananın qucağı millətin gələcəyi üçün bir işıq, nur mənbəyidir:

Qaranlıqdır vətənimin hər bucağı,
Sönmüş ata-babamızın ocağı...
... Tərəqqi etməyə lazımdır ancaq,
Tərbiyəli anaların qucağı.
Qadınla hər millət eylər tərəqqi,
Qadındır millətin şamı, çırağı...

Bu haqlı qənaətlə A.Şaiq qadınlarımızın təhsil alıb, mənən və ruhən azad olması uğrunda yorulmaz mübarizə aparən həmkarlarının ön sıralarında olmuşdur.

A.Şaiq uşaqlar üçün «Tülkü və aslan», «Aslan, qurd və tülkü», «Tülkü və qurd» və s. təsəvvirlər də yazmışdır. Həmin təsəvvirlərdə düşüncəsizliyin və lövğahlığın acınacaqlı nəticəsi, zalımlıq və tamahkarlıq kimi qüsurlar tənqid olunub, ibrətamiz, əxlaqi nəticələr çıxarılır. «Tıq-tıq xanım», «Tülkü Həccə gedir», «Yaxşı arxa» mənəzur nağıllarında, «Şələquyruq» adlı nağılıvarı hekayəsində balaca oxucularına folklorun bəhrələnmə yolu ilə maraqlı əhvalatlardan bəhs edir. Bu zaman onlarda özündən razılıq, hiyləgərlik və riyakarlıq, tamahkarlıq və ziyankarlıq və s. kimi zərərli vərdislərdən uzaq olub, ağıllı, sadə və səmimi, dostluqda həmrəy və sədaqətli olmaq kimi əxlaqi sifətlər aşılanmağa çalışır.

A.Şaiq bu mənəzur nağılları o qədər sənətkarlıqla işləmişdir ki, onlar bu gün də öz tərəvətlərini qoruyub saxlayırlar. Təbiidir ki, sonralar həmin əsərlərin motivləri əsasında uşaqlar üçün çoxlu tamaşalar hazırlanmış, cizgi filmləri çəkilmişdir.

A.Şaiq gənc nəslin hərbi vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi işinə də xüsusi diqqət yetirmiş, bu mövzuda xüsusən Böyük Vətən müharibəsi illərində marş və nəğmə ruhlu şeirlər yazmışdır. Əgər onun «Ana yurdum», «Vətən nəğməsi», «Vətən» şeirlərində yeniyetmə gənclərdə vətəna sevgi, onun qədrini bilmək və uğrunda mübarizə aparmaq fikri və

əzmi təlqin olunurdusa, «Zəfər nəğməsi» şeirində qələbə sevincinin təntənəsi şairin sinəsini qabardır. A.Şaiq bu sevincli anlarda da vətənin qədr-qiyətini, onun milli varlığını üçün əvəzsiz nemət olduğunu bir daha diqqətə çatdırmağı unutmur.

A.Şaiq folklorun və klassik ədəbiyyatdan götürdüyü mövzular əsasında uşaqlar üçün «Tıq-tıq xanım», «Yaxşı arxa», «Eşşək üstündə səyahət», «Ovcu məstan», «Səhrli üzük», «Nüşabə», «Sultan Səncər və qarın» və s. mənəzur nağıllarını, eləcə də «Tülkü və xoruz», «Dəvə və siçan», «Arı və eşşək», «Tülkü və dəvə», «Dəvə, tülkü və qurd» və s. təsəvvirlərini qələmə almışdır. Ədibin uşaqlar üçün yazdığı digər əsərlərlə yanaşı, bu bədii nümunələr də balaca oxucular tərəfindən maraqla qarşılanmış, pedaqoji və elmi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, onların bəzilərinin motivləri əsasında uşaqlar üçün cizgi filmləri çəkilmişdir.

Abdulla Şaiq gənc nəslin milli ruhda tərbiyələndirilməsi, uşaqların əsl vətəndaş kimi yetişdirilməsi üçün zamanın fürsət verdiyi bütün imkanlardan bacarıqla istifadə etmişdir. Bu fikrə onun bədii əsərləri və dərslikləri ilə yanaşı ədibin 1918-ci ildə yaratdığı və öz adı ilə «Şaiq nümunə məktəbi» kimi məşhurlaşan təhsil ojağı da etibarlı dayaqdır. Həmin məktəbin yaranması haqda akademik K.Talibzadə «Abdulla Şaiq-20» kitabının 2001-ci il nəşrinə (kitabın birinci nəşri 1923-cü ilə aiddir) yazdığı «Ön söz»də atasına istinadən belə məlumat verir: «... Ədib (A.Şaiq.-A.B.) nağıl edirdi ki, 1918-ci ildə Azərbaycan Cümhuriyyəti yarandığı dövrdə dərs dediyi Bakı realni məktəbində rəhbəri, mürəbbisi olduğu öz sinfini **milliləşdirmişdi**: yəni bütün fənləri rus dilində keçilən sinifdə türk dilində tədris edilməsinə nail olmuşdu. Bu tədbir o zaman çox böyük zəhmətin, vətəndaş qeyrətinin hesabına başa gəlmişdi. Nəzərə almaq lazımdır ki, «Şaiq Nümunə Məktəbi» o dövrdə **milliləşdirilmiş** ilk rusdilli Azərbaycan məktəbi idi. Şagirdlərin valideynləri ilə bir-bir, ayrılıqda görüşərək, danışaraq Şaiq onlardan övladlarının türk (Azərbaycan) dilində oxumağa razılığını almışdı... Gənc Şaiq nüfuzu və ardıcıl, fasiləsiz əməyi sayəsində öz rəhbəri olduğu sinfi türkəşdirməyə – milliləşdirməyə nail olmuşdu. **Bununla Azərbaycanda ilk orta milli təhsilin əsasını qoymuşdu**. Bu, Azərbaycan orta təhsilində **böyük inqilab idi**. Məhz bu təhsil mərkəzinin əsasında «Şaiq nümunə məktəbi» yaranmışdır» (Kamal Talibzadə. Ön söz. Abdulla Şaiq – 20. Bakı, «Elm», 2001, səh 3-4).

A.Şaiq folklor və klassik yazılı ədəbiyyatımızın motivləri əsasında uşaqlar üçün «Gözlə bahar», «Çoban», «İntiqamçı xoruz», «Danışan kukla», «İldırım», «El oğlu», «Vətən», «Fitnə», «Nüşabə», «Şah Abbas», «Qaraca qız», «Tapdıq Dədə» və s. pyeslərini qələmə almış və Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü Əziz Mirəhmədovun yazdığı kimi, uşaq dramaturgiyası sahəsində Azərbaycanda yeni-yeni müəlliflərin meydana çıxmasına səbəb olmuş, habelə gənc müəlliflərin qələmlərinin bu sahədə püxtələşməsində öz müəllim və təcrübəli yazıçı qayğısını əsirgəməmişdi. (Bax: Əziz Mirəhmədov. Abdulla Şaiq. Bakı, 1956, səh.122-123). Ədibin

uşaq və gənclər üçün yazdığı bu pyeslərini məzmununa, ideya-estetik xüsusiyyətlərinə görə iki qrupa ayırmaq olar: birinci qrupa daxil olan pyeslər sırasına, «Gözəl bahar», «Danışan kukla», «İntiqamçı xoruz», «Ürək tikmək, yaxud qurban bayramı» və s. daxildir ki, onlar kiçikyaşlı uşaqlar üçün nəzərdə tutulmuşdur. Onu da deyək ki, «Gözəl bahar» A.Şaiqin uşaqlar üçün yazdığı ilk pyesdir və o, bununla Azərbaycanda uşaq dramaturgiyasının əsasını qoymuşdur» (Mınaxanım Əsədli. Abdulla Şaiq və teatr (1910-1958). Bakı, 2003. s.15-16). Əsərdə Baharla qışın şaxsində həyat, ümid və xoşbəxtliklə ona düşmən olan, zülm və əsarət törədən qüvvələr arasında gedən kəskin mübarizə təsvir edilir. Nəhayət, Baharın «ordusuna» daxil olan Yer, Su, Qaranquş, Torpaq, çiçəklər və s. qışın «ordusu» Boran, Qar və şairin üzərində qələbə çalaraq şən və xoşbəxt həyatı bərqərar edirlər...

A.Şaiqin ikinci qrupa daxil olub orta və yuxarı yaşlı uşaqlar, daha doğrusu, yeniyetmə və gənclər üçün nəzərdə tutulan pyesləri sırasına «Bir saat xəlifəlik», «Yaziya pozu yoxdur», «Qafqaz çiçəyi», «İldırım», «El oğlu», «Vətən», «Ana», «Xasay», «Fitnə», «Qaraca qız», «Nüşabə» əsərləri daxildir. Həmin əsərlərin əksəriyyətini o, Azərbaycan Dövlət Gənc Tamaşaçıları Teatrının «ədəbi-pedaqoji şöbəsinin müdiri» işlədiyi dövrdə - 1937-ci ildən sonra qələmə almışdır. Bu peşələrdən «Gözəl bahar», «Danışan kukla», «Bir saat xəlifəlik», «El oğlu», «Vətən» və başqaları folklor motivləri əsasında, «Qafqaz çiçəyi», «İldırım», «Fitnə», «Qaraca qız», «Aldadılmış ulduzlar», «Nüşabə» tarixi mövzuda və klassik yazılı ədəbiyyatdan istifadə yolu ilə, «Xasay», «Vəzifə» isə müasir həyatdan götürülərək pedaqoji istiqamətdə qələmə alınmışdır. Ədibin uşaq pyeslərinin əksəriyyəti onun öz sağlığında və sonrakı dövrdə uğurla tamaşaya qoyulmuşdur (Ətraflı bax: Mınaxanım Əsədli. Göstərilən əsəri). Həmin əsərlər uşaqların və yeniyetmə gənclərin dünyagörüşlərinin, bədii-estetik zövqlərinin genişlənməsində, onlarda digər müsbət əxlaqi keyfiyyətlərin tərbiyə edilməsində böyük rol oynamış və öz aktuallıqlarını bu gün də saxlamaqdadırlar.

Bu pyeslərdə insanın azadlıq eşqi və qüdrəti, ağıl və müdrikliyi ilə yanaşı, vətən sevgisi və düşməne, qara qüvvələrə qarşı qəhrəmanlıq mübarizəsi təsvir və tərənnüm olunmuşdur. Xüsusən «Vətən» və «El oğlu» dramalarında folklorlardan gəlmə mifoloji motivlərin təsiri ilə xalq qəhrəmanlarının yenilməzliyi, onların qara qüvvələr, düşmənlər üzərindəki parlaq qələbəsinin təsviri xalqı vətənin azadlığı uğrunda mübarizəyə səfərbər edirdi. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, A.Şaiqin bu pyesləri Azərbaycanda yeni yaradılış istiqamətinin formalaşdırma inkişaf etməsinə səbəb oldu. Bakıdakı «Kukla teatri»nin Abdulla Şaiqin adını daşımada da bu baxımdan təsadüf kimi baxılmamalıdır.

XƏTAYIŞÜNASLIQDA BİR MƏRHƏLƏ HAQQINDA

Nəcəf NƏCƏFOV,
filologiya elmləri namizədi, əməkdar müəllim,
Azərbaycan Jurnalistlər Birliyinin üzvü

Ümumtəhsil məktəbləri üçün ədəbiyyat proqramlarında orta dövr Azərbaycan ədəbiyyatı bölməsində Şah İsmayıl Xətayiyə 6 saat vaxt ayrılmışdır. Bu bölgüyə əsasən Xətayinin həyatı və yaradıcılığında sonra onun «Ayrılıq» qəzəli, «Dəhnamə» məsnəvisi tədris olunur. Proqram və dərsliyin həcmi imkan vermədiyindən şagirdlərə Xətayi irsinin tədqiqi, öyrənilməsi və nəşri məsələlərinə öləri toxunulur. Bəllidir ki, Xətayi mövzusunun tədrisində ədəbiyyat müəlliminin əlavə biliklərə də ehtiyacı vardır. Ona görə də, şairin ədəbi irsinin tədqiqi tarixinin bəzi məqamlarından bəhs edilməsini məqsədəuyğun sayırıq.

Şah İsmayıl Xətayinin (1487-1524) yaşayış-yaratdığı XVI əsr Azərbaycan ədəbi və elmi fikir tarixinin ən parlaq dövrlərindən biridir. Məhz bu əsrdə ana dilində xeyli əsərlər yazılmış, doğma dildə yazan Azərbaycan klassiklərinin böyük bir dəstəsi yetişmişdi. Əlbəttə, orta dövrlərdə yazıb-yaratmış şairlər içərisində Xətayinin özünəməxsus yeri vardır. 24 illik hakimiyyəti müddətində o, üç dildə (Azərbaycan, fars, ərəb) yazıb oxusa da, əsərlərinin böyük əksəriyyətini ana dilində qələmə almışdır.

Xətayinin yaradıcılığının tədrisi zamanı müəllim dərslərdəki materialları xatırladaraq şagirdlərə bir daha çatdırılmalıdır ki, dövrünün digər sənətkarları kimi Xətayi də Azərbaycan və İran ədəbiyyatı klassiklərindən bəhrələnsə də ədəbi yaradıcılığı və dövlətçilik fəaliyyətində doğma dilimizə və ədəbiyyatımıza daha çox üstünlük vermiş, öz sələflərinə, hamıdan əvvəl Azərbaycan dilində ölməz şeirlər yaratmış Nəsimi dünyasına yaxından bağlı olmuşdur. Ana dilində gözəl şeirlər yazan qüdrətli şair vətənin, xalqın sevən böyük dövlət xadimi kimi tarixdə silinməz iz qoyub getmişdir. Onun aşağıdakı sözləri gələcək nəsillərə ünvanlanmışdır: «Babalardan bizə üç yadigar qalmışdır: dilimiz, qeyrətimiz, Vətənimiz! Yaxşı nə başlamışamsa, göyərdin. Səhvlərimi təkrar etməyin!». Yaxın Şərq tarixində vahid Azərbaycan dövləti – Səfəvilər dövlətinin yaradıcısı kimi ad qazanmış bu böyük şəxsiyyət ilk dəfə türk (Azərbaycan) dilini dövlət dili elan etməklə böyük tarixi bir işin əsasını qoymuşdur. O, ədəbiyyatın dil, dilin ədəbiyyata güclü təkan verdiyini nəzərə alaraq onların hər ikisini vəhdətdə götürmüşdür. Təsadüfi deyildir ki, Şah İsmayılın sarayında söz xiridarlarının toplandığı «Ədəbi məclis» fəaliyyət göstərmişdir. Bu məclisə «Məlikuş-şüəra» adı ilə tanınan böyük şair Həbib başçılıq etmişdir. Onlardan çox yüksəkədə duran Azərbaycan dilində divan tərtib etmiş, doğma dildə «Dəhnamə»